

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.9.149](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.9.149)

УДК: 338.2:657.6

*О. В. Юрченко,
асистент кафедри аудиту, обліку та оподаткування,
Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький
ORCID ID: 0000-0003-4397-6698
І. І. Туболець,
к. е. н., доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро
ORCID ID: 0000-0001-9566-0587*

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

*O. Yurchenko
Assistant of the Department of Audit, Accounting and Taxation
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi
I. Tubolets
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Security and tax policy
University of Customs and Finance, Dnipro*

APPROACHES TO SOCIAL COSTS MANAGEMENT OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES

Формування конкурентоспроможного аграрного виробництва, яке сьогодні постає домінантним сектором національної економіки та інструментом нарощування потужного експортного потенціалу України, неможливе без вирішення гострих соціальних проблем сільських територій, що потребує здійснення соціальної діяльності. Відповідно до стану їх розвитку та фінансових можливостей органів самоврядування саме соціальна діяльність аграрного підприємства є необхідною умовою розвитку сільських територій [1]. У цьому зв'язку вбачається пряма залежність між соціальною діяльністю та відповідальністю аграрного підприємства, що призведе до зростання добробуту населення місцевості, де воно функціонує. Кожна діяльність підприємства вимагає здійснення витрат (споживання ресурсів), що зумовлює необхідність досліджувати проблему виокремлення соціальних витрат, як окремого керованого об'єкта в системі управління соціальною діяльністю аграрних підприємств.

У статті обґрунтовано шляхи удосконалення теоретичних та методичних засад управління соціальними витратами аграрних підприємств. Надано практичні рекомендації щодо використання системного управління соціальними витратами підприємств аграрного сектору економіки, сутність якого полягає у здійсненні такими підприємствами активної соціальної діяльності. З метою оцінки системного управління соціальними витратами аграрного підприємства розроблено удосконалену комплексну систему оцінки ефективності реалізації такого управління. Удосконалено алгоритм поетапної реалізації системного управління соціальними витратами підприємства аграрного сектору економіки.

The formation of competitive agricultural production, which today is the dominant sector of the national economy and a tool for building a strong export potential of Ukraine, is impossible without solving the acute social problems of rural areas, which requires social activities. According to the state of development of rural communities in rural areas and the financial capabilities of self-government bodies, it is the social activity of an agricultural enterprise that is a necessary condition for the development of rural areas. In this regard, there is a direct relationship between social activities and the responsibility of the agricultural enterprise, which will increase the welfare of the population of the area where it operates. Each activity of the enterprise requires the implementation of costs (consumption of resources), which necessitates the study of the problem of separation of social costs as a separate managed object in the management system of social activities of agricultural enterprises.

The article substantiates the ways to improve the theoretical and methodological principles of managing the social costs of agricultural enterprises. Practical recommendations on the use of systematic management of social expenditures of enterprises in the agricultural sector of the economy, the essence of which is to carry out active social activities by such an enterprise. In order to assess the systematic management of social costs of the agricultural enterprise developed an improved comprehensive system for assessing the effectiveness of such management. The algorithm of stage-by-stage realization of system management of social expenses of the enterprise of agrarian sector of economy is improved. The algorithm of step-by-step realization of system management of social expenses of the agrarian enterprise which provides: the analysis of internal and external environment on the basis of the generated information is improved; determination of the mission, goals and objectives of the agricultural enterprise, development of strategy, principles of social activity and responsibility; development of tactics for managing the social costs of an agricultural enterprise, planning and forecasting current and future social costs; implementation of the strategy and principles of social activity and responsibility of the agricultural enterprise; implementation of management accounting and the formation of information and analytical basis of costs of the agricultural enterprise; evaluation and control of strategy implementation, efficiency of system management of social expenses of agricultural enterprise.

Ключові слова: соціальні витрати; соціальна діяльність; аграрне підприємство; системне управління; оцінювання; облік; інформація; звітність; управління;.

Key words: social expenditures; social activity; agricultural enterprise; system management; evaluation; accounting; information; reporting; management.

Постановка проблеми. У ХХ столітті більшість економічних наукових досліджень було спрямовано на забезпечення ефективності економіки. ЦентRALною категорією, у тому числі і в дослідженнях з облікової проблематики, проблематики управління залишались фінансові результати як уособлення економічних інтересів членів суспільства. Філософія суспільного розвитку ХХІ століття - це філософія сталого розвитку, яка передбачає гармонічний розвиток економіки, соціальної сфери та екології. Більшість дослідників акцентують увагу на тому, що людина не економічний суб'єкт а соціальний [2-3]. Відповідно значна увага у суспільстві приділяється соціальній сфері, що безпосередньо пов'язано із формуванням та реалізацією соціальною політикою на різних рівнях управління. Згідно з соціальними запитами суспільства є необхідним також і інформаційне забезпечення, яке потребує розгляду нетрадиційних для «економічного» суспільства об'єктів обліку, контролю та управління, що безпосередньо стосується і соціальних витрат. Інформація соціального характеру та ефективність управління соціальною діяльністю має надати можливість оцінити якісний рівень життя працівників, стан навколишнього середовища, тощо, що особливо є актуальним для підприємств, які здійснюють свою діяльність в аграрній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних і практичних аспектів фінансово - соціального забезпечення, контролю суспільних потреб та управління соціальними витратами відображено у низці праць вітчизняних вчених, як економістів так і обліковців, а саме: В. Андрущенко, І. Андрущенко, О. Барановського, С. Буковинського, О. Василика, В. Гейця, І. Дрозд, І. Д'яконової, М. Єрмошенка, С. Мельника, В. Опаріна, К. Павлюка, Ю. Пасічника, Н. Радіонової, І. Сала, Г. Старостенка, І. Туболец, В. Федосова, С. Фролова, І. Чугунова, С. Шевчука, О. Чумак та ін.

Проте, незважаючи на значний доробок вітчизняних та закордонних науковців, з висвітлення проблематики соціального навантаження обліку та управління соціальними витратами підприємств необхідно далі розвивати організацію та методику обліку та контролю соціальних витрат, продовжити

теоретичні дослідження для формування нормативно – методологічних засад інформаційного забезпечення оцінки рівня соціальних витрат та управління їх ефективністю [2-4]. Науковцями зазначається, що питання управління соціальними витратами аграрних підприємств в Україні порівняно з міжнародною практикою є недостатньо дослідженим, що зумовило вибір даної проблематики.

Мета статті. Обґрунтування теоретичних та методичних засад управління соціальними витратами аграрних підприємств та практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний аграрний сектор є однією з найважливіших галузей економіки України, що відноситься до бюджетоутворюючих та перспективних галузей економіки. Серед основних причин такого стану речей необхідно виділити такі: протягом останніх років аграрний сектор України давав від 9 до 13% валової доданої вартості економіки України. Незважаючи на негативний тренд індексу фізичного обсягу ВВП виробничим методом та валової доданої вартості у 2017 році, в 2018 та 2019 роках ситуація змінилась і протягом цих років можна було спостерігати позитивний тренд даного показника; сільськогосподарські угіддя за даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру за станом на початок 2020 року складали 68,5% загальної земельної площі України. Що стосується підприємств аграрної галузі, до яких в Україні прийнято відносити юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, для яких основним видом діяльності було вирощування однорічних, дворічних і багаторічних культур, відтворення рослин, тваринництво, змішане сільське господарство та допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність, то їх кількість протягом 2017-2019 років носила коливний характер. Порівнюючи структуру усіх підприємств України та структуру підприємств сільськогосподарської галузі необхідно зазначити схожі у них особливості та тенденції протягом усього періоду, що спостерігається: найбільша питома вага припадає на малі підприємства як у структурі усіх підприємств України, так і у структурі підприємств сільськогосподарської галузі – за період 2017 – 2019 років їх частка завжди перевищувала 95% і складала по результатах 2019 року 95,4% (табл. 1).

Таблиця 1.
Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі за 2017-2019 роки, од.

Показник	Роки	К-ть підприємств, од.	У тому числі					
			великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства	
			од.	у % до загального показника	од.	у % до загального показника	од.	у % до загального показника
Усього підприємств	2017	338256	399	0,1	14937	4,4	322920	95,5
	2018	355877	446	0,1	16057	4,5	339374	95,4
	2019	380597	518	0,1	17751	4,7	362328	95,2
Сільське, лісове та рибне господарство	2017	50115	18	0,0	2383	4,8	47714	95,2
	2018	50504	23	0,0	2298	4,6	48183	95,4
	2019	50239	34	0,1	2281	4,5	47924	95,4

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Що стосується підприємств аграрної галузі, до яких в Україні прийнято відносити юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, для яких основним видом діяльності було вирощування однорічних, дворічних і багаторічних культур, відтворення рослин, тваринництво, змішане сільське господарство та допоміжна діяльність у сільському господарстві (зберігання та переробка сільськогосподарської продукції), то їх кількість протягом 2017-2019 років носила коливний характер (табл. 2).

Таблиця 2.
Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за регіонами протягом 2017-2019 років, од.

Область	Усього			У т.ч. фермерські господарства		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Україна	45 558	49 208	48 504	34137	33164	32452
Вінницька	2593	2739	2768	1925	1893	1919
Волинська	848	955	944	600	580	567
Дніпропетровська	3949	4181	4205	3225	3145	3131
Донецька	1367	1310	1285	947	928	892
Житомирська	1084	1219	1234	608	580	590
Закарпатська	1029	1065	973	927	883	770
Запорізька	2700	2798	2764	2048	2005	1953
Івано–Франківська	714	848	800	516	531	500
Київська	1966	2479	2483	1236	1226	1240
Кіровоградська	3200	3360	3404	2595	2591	2625
Луганська	1044	1048	1055	801	768	764
Львівська	1186	1387	1342	813	792	782
Миколаївська	3970	4008	3849	3389	3252	3100
Одеська	4813	4784	4410	4001	3650	3274
Полтавська	2453	2670	2677	1858	1903	1941
Рівненська	554	668	656	373	356	354
Сумська	1061	1152	1180	649	652	685
Тернопільська	1016	1164	1130	636	633	623
Харківська	1928	2116	2117	1259	1256	1254
Херсонська	2560	2606	2500	2070	1934	1844
Хмельницька	1570	1676	1680	1128	1099	1119
Черкаська	1904	2131	2173	1306	1294	1352
Чернівецька	777	812	731	587	548	492
Чернігівська	1101	1280	1295	627	644	658

Джерело: розроблено автором на основі [1]

За результатами дослідження розвитку та функціонування аграрних підприємств встановлено, що важливе місце в аграрній сфері економіки України посідає сільське господарство Кіровоградської області: питома вага області за останні роки щодо виробництва зернових культур сягнула майже 7% цукрових буряків, 5,5% соняшнику, 8,8% картоплі, 3,2% овочів; частки виробництва основних продуктів тваринництва склали: м'яса – 3,2, молока – 2,8, яєць – 2,3%; в області утримується 2,6% загальнодержавного поголів'я великої рогатої худоби, зокрема 2,5% корів, 3,7% свиней, 2,6% вівців і кіз. У Кіровоградській області переважною організаційно-правовою формою утворення та функціонування аграрних підприємств є фермерські господарства (табл. 3).

Таблиця 3.
Структура суб'єктів господарювання Кіровоградської області, що здійснюють свою діяльність в аграрному секторі по результатах 2019 року

Показник	Україна		Кіровоградська область	
	один.	% до загальної кількості	один.	% до загальної кількості
Усього	55866	100,0	3181	100,0
Господарські товариства	8121	14,5	359	11,3
Приватні підприємства	4183	7,5	228	7,2
Виробничі кооперативи	856	1,6	36	1,1
Фермерські господарства	40732	72,9	2509	78,9
Державні підприємства	294	0,5	7	0,2
Підприємства інших форм господарювання	1680	3,0	42	1,3

Джерело: розроблено автором на основі [1]

За результатами здійсненого аналізу тенденцій розвитку сільського господарства можна виділити такі основні проблеми вітчизняної сільськогосподарської галузі, які неможливо вирішити без активної соціальної діяльності самих аграрних підприємств та відповідних витрат. Особливістю соціальних витрат в аграрній сфері, є те, що вони не обмежуються соціальним захистом працівників та охоплюють витрати пов'язані із заходами забезпечення соціального розвитку сільських територій та екологічною складовою. Аналіз витрат, що здійснюють аграрні підприємства за останні роки показав, що обсяг витрат оплати

праці робочої сили зріс на 9 402 млн.грн. до 29 729 млн.грн., витрати, за рахунок яких здійснюється, в тому числі, фінансування екологічних робіт (відрахування на соціальні заходи), також мали тенденцію до зростання - на 2 223 млн.грн. до 6 640 млн.грн. по результатах 2019 року. Слід відмітити і зростання частки соціальних витрат в структурі виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) сільського господарства з 1,1% у 2017 році до 1,4% по результатах діяльності 2019 року, що є позитивним кроком та підтвердженням здійснення активної соціальної діяльності аграрними підприємствами. Ця позитивна динаміка показує вплив соціальної відповідальності аграрних підприємств на результативність їх діяльності. Здійснення належної соціальної політики, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя людині у селі є важливим чинником реалізації сільськогосподарського потенціалу.

Але сьогодні у сільській місцевості спостерігається: високий рівень безробіття, найнижча серед галузей економіки оплата праці, недостатній рівень забезпеченості медичними закладами та медичним обслуговуванням, низька забезпеченість мережею сільських освітніх закладів, житлові умови сільського населення гірші, ніж міського, низький рівень розвиненості дорожньо-транспортної інфраструктури, низька забезпеченість об'єктами культурного призначення, що призводить до відтоку найбільш ініціативних економічно активних громадян (перш за все, молоді) до міст та за кордон, унеможливорює нагромадження і якісне відтворення сільських трудових ресурсів, прискорює старіння населення, зменшує кількість працюючих та погіршує якість трудового потенціалу села. Все це потребує ефективного управління соціальною діяльністю аграрних підприємств, та розробкою алгоритму управління соціальними витратами [4].

Для управління соціальними витратами аграрних підприємств необхідно мати інформацію щодо їх рівня, структури, тенденцій, динаміки. Управління має здійснюватись як на макрорівні, так і на мікрорівні, що потребує відповідного інформаційного забезпечення джерелом якого є облік та звітність. При цьому, побудову макроекономічних показників, які відображають узагальнену характеристику стану та рівня розвитку економіки в цілому, окремих її галузей і видів економічної діяльності, в тому числі аграрного сектору, рівень соціальних витрат забезпечує статистична звітність, як форма статистичного спостереження, за якою статистичні органи у визначені строки одержують від підприємств, установ і організацій потрібні їм статистичні дані у вигляді звітних документів [3].

Для забезпечення ефективності управління соціальними витратами аграрних підприємств, необхідна якісна та повна інформація, яка формується першочергово на підставі даних бухгалтерського обліку підприємства і потребує здійснення якісної обліково-аналітичної підтримки [4], до основних завдань якої відносяться: формування змістовних інформаційних потоків; повне, достовірне та неупереджене відображення об'єктів обліку у фінансовій та нефінансовій звітності; надання повної, своєчасної та якісної інформації щодо характеру здійснення соціальних витрат всім користувачам; організація та здійснення аналітичного супроводження; комплексна діагностика стану соціальної активності та відповідальності; здійснення системного контролю; здійснення вартісної оцінки складових ресурсного та виробничого потенціалу; проведення аудиту соціальної відповідальності аграрних підприємницьких структур; оцінка рівня соціально-економічного розвитку сільських територій; формування інформаційно-аналітичного базису та передумов для активізації залучення соціальних інвестицій [3].

Для збільшення ефективності управління соціальними витратами аграрних підприємств пропонуємо застосування методу системного підходу. Система управління витратами суттєво відрізняється від традиційного бухгалтерського обліку, орієнтованого на складання фінансової (бухгалтерської) звітності. На відміну від бухгалтерського обліку, який відображає результати діяльності підприємства за минулий період, система управління витратами забезпечує контроль та аналіз поточної діяльності підрозділів, дозволяє виявити взаємозв'язок між рівнем витрат, обсягами виробництва й прибутком і на підставі цього оперативно планувати майбутню діяльність, націлена на перспективу, що проілюстровано рисунком 1.

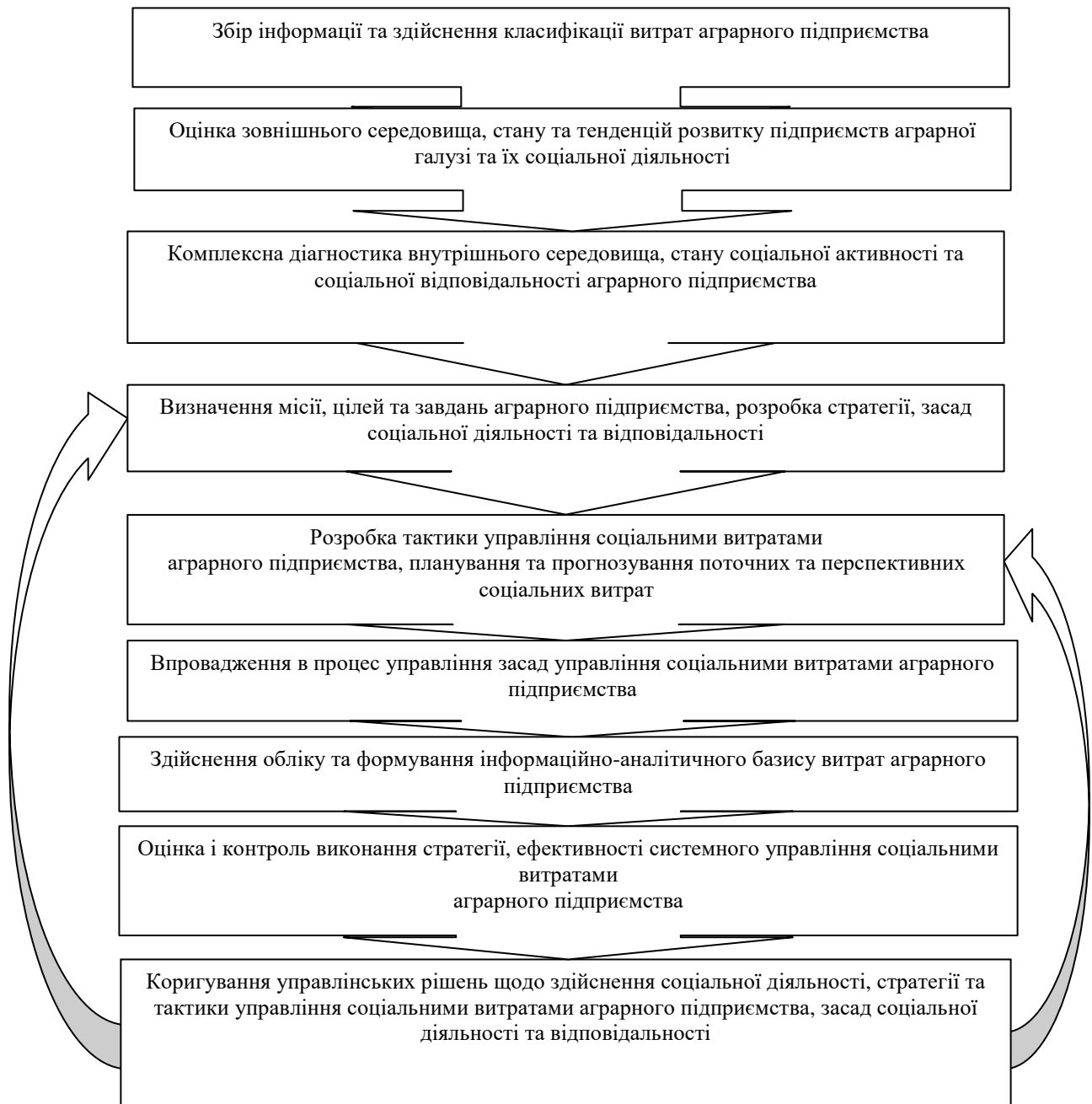


Рис. 1. Алгоритм поетапної реалізації системного управління соціальними витратами аграрного підприємства.

Джерело: розроблено автором

Висновки. На підставі детального дослідження пропозицій та розробок вітчизняних та зарубіжних науковців, а також враховуючи особливості соціальної діяльності аграрного підприємства, сучасний стан та тенденції розвитку підприємств аграрної галузі України та їх соціальної діяльності, інформаційне забезпечення спостереження соціальних витрат аграрних підприємств, результати оцінки ефективності управління соціальними витратами аграрних підприємств нами здійснено висновок щодо необхідності формування та запровадження аграрними підприємствами концепції системного управління соціальними витратами аграрного підприємства, сутність якої полягає у здійсненні аграрним підприємством активної соціальної діяльності [1] та одночасному забезпеченні необхідних конкурентних позицій підприємства на ринку, ефективності в довгостроковій перспективі шляхом: стратегічного управління діяльністю на засадах та принципах прибутковості, соціалізації й екологізації процесу аграрного виробництва; планування та прогнозування поточних та перспективних соціальних витрат; забезпечення інформаційної складової системи обліково-аналітичної підтримки соціального інвестування; безперервного процесу моніторингу та обробки інформації щодо результативності реалізованих заходів та здійснених витрат, її подальшого аналізу з метою розробки, коригування та прийняття управлінських рішень. Все це є напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел.

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації економіки та інформатизації суспільства [монографія] / О.В. Пальчук, В.М. Савченко, О.В. Юрченко та ін.; за ред. Г.М. Давидова. – Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. – 243 с.
3. Юрченко О.В., Шитик Б.Ю. Галузевий аспект обліку соціальних витрат в аграрній сфері. *Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. м. Кропивницький, 25 жовтня 2019 р. м. Кропивницький, 2019. С. 287-288.
4. Юрченко О.В. Проблеми управління соціальними витратами підприємства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. вип. 18. Ч.ІІ. Кіровоград: КНТУ. 2010. с. 264-271

References.

1. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Pal'chuk, O.V. Savchenko, V.M. Yurchenko, O.V. and others (2017), *Rozvytok bukhhalters'koho obliku v umovakh hlobalizatsii ekonomiky ta informatyzatsii suspil'stva* [Development of accounting in the context of globalization of the economy and informatization of society], PP «Ekskliuzyv-System», Kropyvnyts'kyj, Ukraine, P. 243.
3. Yurchenko, O.V. and Shytyk, B.Yu.(2019), “Sectoral aspect of accounting for social expenditures in the agricultural sector”, *Materialy VII mizhnar. nauk.-prakt. konf. m.Kropyvnyts'kyj, 25 zhovtnia 2019 r.* [Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference, Kropyvnytskyi, October 25, 2019], *Oblik i kontrol' v upravlinni pidpriemnyts'koiu diial'nistiu* [Accounting and control in business management], pp. 287-288.
4. Yurchenko, O.V. (2010), “Problems of management of social expenses of the enterprise”, *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 18, part II, pp. 264-271.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2020 р.